

Kršnjavi, Eitelberger i bečka Akademija likovnih umjetnosti

Jirsak, Libuše

Source / Izvornik: **Zbornik III. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2013, 313 - 317**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:972650>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Kršnjavi, Eitelberger i bečka Akademija likovnih umjetnosti

Povijest znanstvenoga pristupa proučavanju likovne umjetnosti na bečkom Sveučilištu uobičajeno se bilježi već od 9. studenoga 1852., kad je Rudolf Eitelberger imenovan izvanrednim profesorom povijesti umjetnosti i *umjetničke arheologije*. Često citirana kronologija Juliusa von Schlossera iz 1934. Eitelbergeru je dodijelila ulogu »praoca« Bečke škole povijesti umjetnosti.¹ Novija istraživanja, usprkos potrebi preispitivanja njegova udjela u nastanku i razvitku »najstarije« Bečke škole (odnosno, posredna utjecaja na utemeljenje povijesnoumjetničkih katedri u okviru niza drugih europskih sveučilišta), taj status nisu dovela u pitanje.

Među svjedocima razvoja specifičnog načina mišljenja koje su desetljećima oblikovali naraštaji bečkih stručnjaka, u svim je razdobljima bilo i hrvatskih predstavnika.² Prvi od njih, Izidor Kršnjavi, studirao je kod Eitelbergera između 1866. i 1869., a u svojim radovima, pismima i sjećanjima otvoreno je naglašavao njegov odlučujući utjecaj na vlastito djelovanje.³

Kršnavijeva *graditeljska* uloga u stvaranju hrvatskoga kulturnog prostora popraćena je temeljnim djelima,⁴ no za razdoblje između završetka bečkih studija i studenoga 1891. kad je postao predstojnikom Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade, još uvijek ne postoji cjelovit uvid u njegove djelatnosti. Središnje mjesto ovoga priloga čine tri pisma Rudolfu Eitelbergeru iz 1880.:⁵ njihov sadržaj otkriva Kršnjavijeve ozbiljne namjere pronalaska stalnog zaposlenja u Beču. Razmotrena u kontekstu njegova doprinosa hrvatskoj kulturi u posljednja dva desetljeća 19. stoljeća ta se nepoznata pojedinost iz biografije pretvara u grubu cezuru, poput potresa koji je iste godine zadesio Zagreb. Na osnovi nekoliko pisama cilj nam je prikazati Kršnjavijev odnos prema suvremenim srednjoeuropskim dometima povijesnoumjetničke struke, naglasiti povezanost s relevantnim bečkim institucijama, odnosno prikazati njegovo sudjelovanje u polemikama oko galerije bečke Akademije likovnih umjetnosti.

Dio ostavštine koji je danas dostupan za istraživanje dopušta zaključak da je Kršnjavi u neposrednom kontaktu s bivšim profesorom bio od 7. rujna 1877. do Eitelbergerove smrti 18. travnja 1885.⁶ U tom je razdoblju Eitelberger bio upoznat sa svim Kršnjavijevim pothvatima u Zagrebu, a u njih se uključivao savjetima. Formalne naznake Kršnjavijevih uspjeha na Eitelbergerovu tragu najlakše je pratiti između ožujka 1878. i svibnja 1880. kad je proces recepcije dometa »najstarije«, odnosno »prve« Bečke škole povijesti umjetnosti i njihova prilagođavanja uvjetima domaće sredine bio najintenzivniji.

Za vrijeme izravna kontakta s Eitelbergerom, Kršnjavi je u Zagrebu, kao prvi sveučilišni profesor povijesti umjetnosti, potaknuo djelovanje Društva umjetnosti, pokušao je provesti reorganizaciju zbirke Narodnoga muzeja, započeo je s povijesnoumjetničkom i obrtnom nastavom izvan Sveučilišta, organizirao je prve izložbe umjetničkoga obrta s popratnim programima, utemeljio Obrtnu školu, pratio podizanje Akademijine palače i pripremio otvaranje prve galerije slika u gradu.⁷

Iako je već ujesen 1879. spominjao mogućnost odlaska,⁸ Kršnjavijevo nezadovoljstvo otporima koje su njegove inicijative izazivale u zagrebačkoj sredini kulminiralo je 1880. Konkretno korake da napusti Hrvatsku poduzeo je u proljeće te godine, boraveći nekoliko puta u Beču i na obiteljskom posjedu u Weidlingu.⁹ Svoje je planove prešutio i Strossmayeru i Račkome, izvještavajući ih tek o prikupljanju iskustava od bečkih stručnjaka koja bi išla u korist buduće Strossmayerove galerije.¹⁰ Tadašnji kustos galerije pri Akademiji likovnih umjetnosti, August Schaeffer von Wienwald, pred skorašnji prelazak u Kunsthistorisches Museum uputio je Kršnjavija u planiranu organizaciju bečkih Dvorskih muzeja (Hofmuseum). Najkasnije za toga posjeta Kršnjavi je počeo ozbiljno pretendirati na mjesto kustosa u galeriji Akademije koje je uskoro trebalo postati slobodno. Podrška Rudolfa Eitelbergera, člana Savjeta za umjetnička pitanja Ministarstva za bogoštovlje i nastavu, u tom je smislu predstavljala logičnu uzdanicu.

Prvo pismo koje je Kršnjavi 1880. uputio Eitelbergeru nastalo je u Zagrebu 9. svibnja.¹¹ Iz njega doznajemo da je priredio promemoriju koju namjerava uručiti caru – a što su učinila već dva pretendenta na isto mjesto – kad čuje Eitelbergerov sud o njegovu sadržaju. Rukopis je poslao na prijepis svome bečkom prijatelju jer je želio spriječiti da se u Zagrebu prerano pročuje o njegovim namjerama. Priložio je zamolbu za audijenciju i dvije fotografije prema vlastitim djelima kojima se želio predstaviti kao slikar. Tekst pisma otkriva planove o posjetu Eitelbergeru u njegovoj kući u današnjem bečkom okrugu Hütteldorf 15. ili 16. svibnja, kako bi se s njim konzultirao oko planirana predstavljanja caru.¹²

Iduće pismo, nastalo u Weidlingu 27. svibnja, potvrđuje da je razgovor o pojedinostima prijave za mjesto na Akademiji doista i održan.¹³ Nakon toga posjeta sredinom svibnja, u namjeri da već oboljelog Eitelbergera poštedi govorenja, rezultate svojih nastojanja na Akademiji Kršnjavi mu je pripočavao pismeno. Tako 27. svibnja izvještava da je, osim

kod dobroga poznanika Friedricha von Schmidta koji je tada vodio Specijalku za arhitekturu, lobirao i kod rektora Eduarda Peithnera von Lichtenfelsa,¹⁴ političara iz nadležnog Ministarstva Armanda Freiherra Dumreichera, pa čak i kod »njegove ekscelencije ministra prosvjete« osobno.¹⁵ Doznajemo da je rektor Lichtenfels izrazio skepsu o potrebi zapošljavanja povjesničara umjetnosti u maloj galeriji kao što je Akademijina: smatrao je da je njoj bio potrebniji restaurator. Već tada Kršnjavi je znao da mu je najozbiljniji protukandidat Daniel Penther,¹⁶ no otvorena skepsa sugovornika nije ga omela u obrani stavova koje je izrazio i dvije godine prije, u nastupnom predavanju na Zagrebačkom sveučilištu.¹⁷ Rektor Lichtenfelsu, pisao je Eitelbergeru, otvoreno je odgovorio kako »nije preporučljivo prepustiti galeriju na milost i nemilost jednom restauratoru, jer u Galeriji Akademije koja je trenutno jedina državna zbirka slika postoje važnije zadaće od restauriranja...«. Ostali Kršnjavijevi sugovornici također su bili skloniji Pentheru, pri čemu se čak i ministar Stremayr u nastaloj situaciji pozivao na odlučujuću riječ dvorskoga savjetnika Eitelbergera kojega Kršnjavi u navedenom pismu otvoreno moli za intervenciju. Pismo od 27. svibnja otkriva i da je Friedrich von Schmidt obećao pridobiti svoje prijatelje, među njima i Hansa Makarta, na Kršnjavijevu stranu. On se 28. svibnja ponovno uputio na Akademiju. Tada je, svjestan Pentherove prednosti, posjetio sve profesore kako bi skrenuo pažnju na sebe. Pišući Eitelbergeru u zaključku dodaje: »U ovoj stvari, kao i u svemu, želim djelovati u skladu s Vašim gledištima koja su mi u mom djelovanju i dosada bila zvijezdom vodiljom.«

Već 29. svibnja Kršnjavi u trećem, opširnom pismu, izvještava Eitelbergera o svom posjetu Akademiji.¹⁸ Friedrich von Schmidt, od kojega je doznao da je tog dana, 28. svibnja, rektor žurno sazvao vijeće profesora, dobrovoljno je preuzeo ulogu Kršnjavijeva zagovornika. Rektor je pred okupljenim profesorima, usprkos von Schmidtovu otvorenom negodovanju i protivno odredbama Akademijina Statuta, za mjesto kustosa u Galeriji kao jedinoga prikladnog kandidata preporučio Daniela Penthera. Ipak, smatrao je von Schmidt, Kršnjavijeva kandidatura još nije izgubila smisao jer je na pomolu bio ozbiljan sukob oko Galerije. Naime, slikar Friedrich von Friedländer-Malheim već je isposlovao carevu preporuku za mjesto kustosa, a u audijenciju su se zbog nastale situacije spremali Moritz Thausing i njegovi istomišljenici. Kao čovjeku koji ne pripada niti jednoj od strana, mislio je von Schmidt, Kršnjaviju se moglo posrećiti, osobito kad se uzme u obzir da kolege koji su ga trebali poduprijeti (Hans Makart i Heinrich von Angeli), nisu prisustvovali sjednici vijeća. Odlučujućom se ipak smatrala Eitelbergerova podrška: »Ukoliko je Eitelberger još onaj stari,« navodno je izgovorio von Schmidt, »neće dopustiti da ga vuku za nos i gurnu u stranu.«

Na osnovi citiranih odlomaka pisama može se zaključiti da je Rudolf Eitelberger zagovarao prepuštanje mjesta u Galeriji Akademije Kršnjaviju, no dodatna će istraživanja utvrditi je li Kršnjavi 1880. sam, bez dostatna povoda, suprotstavljene strane navodio na taj zaključak. U obraćanju Eitelbergeru Kršnjavi je pokušavao osigurati njegovu podršku, istodobno se trudeći ne činiti to uz prevelik pritisak. Eitelberger je, naime, bio poznat po nezgodnom karakteru, sklonosti intrigama, a zna se da je sudjelovao u slučajevima šikaniranja poje-

dinih umjetnika, kao i u izazivanju nekoliko kriznih situacija u tijelima državne uprave.¹⁹ Na organizaciju Akademije likovnih umjetnosti nastojao je utjecati od trenutka kad je postao sveučilišni profesor, a u kadrovsku politiku te ustanove imao je uvid čitav svoj radni vijek. Kao ravnatelj Austrijskoga muzeja za umjetnost i industriju, jedini profesor povijesti umjetnosti na Sveučilištu i prosvjetni savjetnik Ministarstva za bogoštovlje i nastavu, Eitelberger je posjedovao impresivne kompetencije. U ožujku 1873. isposlovao je imenovanje još jednoga izvanrednog profesora povijesti umjetnosti na Sveučilištu, uz obrazloženje da ne može ispuniti sve svoje predavačke obveze. Za njegova štićenika, Moritza Thausinga, 16. svibnja 1873. utemeljena je Druga bečka katedra za povijest umjetnosti.²⁰ On je bio prvi predstavnik Škole koji je studirao na Institutu za austrijsko povijesno istraživanje, a zaslužan je za utemeljenje tradicije čvrste povezanosti povijesnoumjetničke katedre s tom institucijom.

U odlomcima Thausingova nastupnog predavanja iz 1873., *Položaj povijesti umjetnosti kao znanosti* (Die Stellung der Kunstgeschichte als Wissenschaft), koji su posvećeni odnosu povijesti umjetnosti prema estetici i povijesti, sadržani su zametci kasnije glasovitih središnjih teza Bečke škole. Najznačajnija novost Thausingova shvaćanja povijesnoumjetničkoga istraživanja bilo je striktno odvajanje povijesti umjetnosti od estetike, odnosno tvrdnja da su te dvije znanosti prema svojim problemima i metodama u potpunosti različite.²¹ Osim što je u struku uveo perspektive znanstvenoga istraživanja, u potpunosti nezavisna od estetskih prosudbi umjetničkog djela, Thausing je zahtijevao i uspostavu novih, egzaktnih znanstvenih temelja za obrazovanje povjesničara umjetnosti. Dotad uobičajen pristup umjetničkome djelu prema unaprijed utvrđenim estetskim kriterijima smatrao je ispraznim esejiziranjem, a njegova je kritika bila prvenstveno usmjerena prema umjetnicima te poklonicima umjetnosti bez formalnog obrazovanja. Njihovo je shvaćanje povijesti umjetnosti u razdoblju kad se ona počela transformirati u znanstvenu disciplinu ocijenio pogubnim jer su ometali precizno definiranje njezine kompetencije i zalaganje za čvrste kriterije povijesnoumjetničkoga istraživanja.²²

Thausing je već 1873. povjeravanje suda o podrijetlu ili originalnosti antičke skulpture, odnosno ustroja zbirke skulptura suvremenom kiparu, smatrao apsurdnim. Osudio je i stajalište da su slikari sposobni voditi galerije te da je »samo slikar sposoban prosuditi sliku«. Njegova razrađena argumentacija dotakla je i jezgru sukoba koji je 1880. izbio na Akademiji likovnih umjetnosti.

U nastupnom predavanju na Sveučilištu u Zagrebu *Znamenovanje povijesti i arheologije umjetnosti* održanom 11. ožujka 1878., Kršnjavi je potvrdio svoje poznavanje stajališta nove generacije bečkih povjesničara umjetnosti.²³ Povijest umjetnosti definirao je kao znanstvenu disciplinu, strogo odvojenu od estetike, a naglasio je i njezinu tijesnu povezanost s povijesnim znanostima. U njegovim se formulacijama vrlo jasno prepoznaju teze Moritza Thausinga, uključujući naglasak na potrebi osamostaljivanja struke, njezina ograđivanja od estetičkih sudova, ali i inzistiranje na utemeljenosti povijesnoumjetničkoga istraživanja u povijesnim činjenicama.²⁴

Svojom kandidaturom za mjesto kustosa zbirke na Akademiji likovnih umjetnosti Kršnjavi se našao usred prijepora oko

načina upravljanja bečkim galerijama. Prema obrazovanju i organizacijskim sposobnostima odgovarao je zahtjevima koje je nova generacija stručnjaka postavljala pred voditelje zbirke. Poznavajući Eitelbergerove kompetencije i Thausingove postulate, Kršnjavi je u završetku svoga pisma od 29. svibnja 1880. naglasio prihvaćanje predodžbe o struci kao znanstvenoj disciplini, nadajući se da mjesto kustosa koje je želio »... nikada neće postati sinekura za manje-više spretnoga slikara...«, istodobno apelirajući na Eitelbergera da spriječi pretvaranje Galerije u »pokusnu postaju jednog restauratora«. Kršnjavi podsjeća da »nikome ne pada na pamet zamijeniti Conzea²⁵ nekim kiparom«, niti Eitelbergera »nekim umjetničkim obrtnikom«. Kao posljednji argument Kršnjavi navodi vlastitu svestranost: »Ako gospodin dvorski savjetnik pronađe slikara koji posjeduje povijesnoumjetničko obrazovanje poput mene, koji pet semestara predajem povijest umjetnosti na sveučilištu, ili povjesničara umjetnosti koji poznaje slikarsku tehnologiju kao ja, koji sam kao učenik Dietzea, Leidenschmidta i Siemiradzkyja sedam godina života posvetio isključivo slikarstvu, onda ću se rado pokoriti sudbini, no ako to ne bude slučaj, neću povući svoju kandidaturu i molim Vas, cijenjenu gospodine dvorski savjetniče, Vašu trajnu i snažnu podršku, ne zato što sam Vaš učenik, sljedbenik, Vaš štovatelj, već zato što posjedujem sposobnosti i znanja koja Vam jamče da ću se razviti do značajne snage među mladom generacijom povjesničara umjetnosti.«²⁶

Istoga dana, 29. svibnja 1880., Kršnjavi je otputovao u Zagreb. Korespondencija s njegovim hrvatskim pokroviteljima u lipnju otkriva da je želja za odlaskom bila motivirana i nedostatnim interesom zagrebačkih studenata za kolegije iz povijesti umjetnosti.²⁷ Tek u srpnju 1880. Kršnjavi je, ponešto iskrivljujući činjenice, priopćio Strossmayeru i Račkome da mu je u Beču *ponuđeno* mjesto koje će prihvatiti ako mu Zemaljska vlada na Sveučilištu ne odobri profesorsku plaću.²⁸ Bez obzira na mogućnost odlaska, 20. lipnja 1880. u Zagrebu je otvorio provizorni muzej posvećen umjetničkom obrtu.²⁹ Neposredno nakon toga otputovao je u Beč gdje je koristio svaku priliku za održavanje kontakta s kolegama u Austrijskome muzeju za umjetnost i industriju. O projektima toga Muzeja, imajući u vidu potrebu opsežne reforme umjetničkoga obrta u domovini, marljivo je informirao hrvatsku javnost.³⁰ 25. kolovoza 1880. Kršnjavi je Račkome iz Weidlinga javio da u rujnu na dulje odlazi u Beč radi svojih istraživanja i ponovno ga je podsjetio na svoj nezahvalan položaj u Zagrebu.³¹ Upravo je u rujnu na Akademiji trebao biti raspisan natječaj za mjesto kustosa. Kršnjavi je smatrao, bilježi u pismu Račkome, da će mu biti lakše postići uspjeh u Beču, nego naići na razumijevanje Zemaljske vlade u Zagrebu.

Početkom zimskoga semestra 1880./1881. Kršnjavi se nije vratio u Zagreb. Kako bi produljio rad na nekoliko rukopisa, od Sveučilišta je zatražio dopust do sredine studenoga.³² Potvrda očuvana u Arhivu za likovne umjetnosti HAZU svjedoči o njegovim pomnim pripremama natječajne dokumentacije za mjesto na bečkoj Akademiji likovnih umjetnosti: 9. listopada 1880. Wilhelm Lindenschmidt potvrdio je rukopisnom bilješkom Kršnjavijev studij slikarske tehnologije u vlastitoj klasi na kraljevskoj Akademiji u Münchenu, ističući njegovu marljivost, talent i sposobnost brzog napredovanja.³³ Na dan potresa u Zagrebu, 9. studenoga 1880., Kršnjavi je u Beču dovršavao svoju *Povijest crkvene umjetnosti*

za koju nije mogao pronaći izdavača.³⁴ Trenutačni rezultati istraživanja prilika na bečkoj Akademiji ujesen 1880. ne dopuštaju procjenu njegovih tadašnjih izgleda za nastupanje na mjesto kustosa u Galeriji, na kojem je tek od siječnja 1881. djelovao Daniel Penther.

Već početkom prosinca Kršnjavi je bio siguran u svoj povratak u Zagreb gdje je namjeravao započeti s novim ciklusom predavanja.³⁵ Korespondencija s Eitelbergerom otkriva da se, u razdoblju kad je bio zaokupljen ponovnim uspostavljanjem preduvjeta za razvoj institucija utemeljenih prije potresa, odrekao suradnje na projektu u Beču. »Štovani gospodine dvorski savjetniče,« pisao je Kršnjavi iz Zagreba sredinom prosinca, »rekli ste mi da odem k barunu Dumreicheru kako bih se prijavio za izradu znanstvenoga kataloga Galerije pri Akademiji likovnih umjetnosti. Nakon razgovora sa prof. Lützwom³⁶ i razmatranja svih poteškoća povezanih s realizacijom takvoga rada iz Zagreba, odustao sam i zahvaljujem Vam, štovani gospodine dvorski savjetniče, za čast i povjerenje koje ste mi izrazili Vašim prijedlogom. Trudit ću se opravdati dobro mišljenje koje ste imali o meni putem drugih poslova koji su izvedivi u Zagrebu, poslova kojih se dosad nisam mogao prihvatiti jer izrada sveučilišnih brošura uz kolegije u prvom trimestru zaokuplja sve snage mladoga sveučilišnog profesora. Možda ću tako uspjeti prokčiti i dostići put do Beča, cilja mojih nastojanja, kad mi to ovoga puta nije uspjelo...«³⁷

Već 18. prosinca 1880. Eitelberger je odgovorio savjetom. Smatrao je da bi Kršnjavi trebao napisati opširniji rad na njemačkom jeziku o »umjetničkim spomenicima Zagreba i okolice« jer bi mu takva studija »otvorila puteve prema Austriji«. Zaključak pisma svjedoči o prijateljskoj naklonosti: »Kao što znate, koristio sam svaku moguću priliku za isticanje Vaše marljivosti i intelektualne sposobnosti. Nadam se da je Vaš dom u potresu ostao netaknut, Vaš odani Eitelberger.«³⁸

Iako se to 1880. činilo izvjesnim, Kršnjavi se nikada nije vratio u Beč, no veze s bečkim kolegama na Akademiji likovnih umjetnosti, u Muzeju za umjetnost i industriju, kao i na Sveučilištu, održavao je još desetljećima. Na osnovi ovdje prikazane korespondencije s Rudolfom Eitelbergerom, odnosno Kršnjavijeva sudjelovanja u bečkim akademskim prijedporima, možemo zaključiti da su utjecaji najstarije Bečke škole povijesti umjetnosti na Kršnjavijevo poimanje struke kao znanstvene discipline bili intenzivniji no što je to bilo poznato iz njegovih dosad objavljenih zapisa. Kao sljedbenik Eitelbergerovih nastojanja i zagovornik teza Moritza Thausinga, Kršnjavi je spremno preuzimao domete mlađe generacije bečkih povjesničara umjetnosti prilagođavajući ih okolnostima sredine u kojoj je djelovao. Njegovim su posredstvom temeljne smjernice Bečke škole dopirale do Zagreba gotovo istodobno s njihovim nastankom na izvoru. Daljnja bi istraživanja trebala pokazati kakav je bio doprinos Rudolfa Eitelbergera razrješenju kadrovskih pitanja na Akademiji. Eitelbergerova izravna odluka u korist protukandidata Penthera mogla je uvjetovati Kršnjavijev povratak u domovinu, odnosno osigurati njegov daljnji angažman oko utemeljenja i organizacije renomiranih hrvatskih kulturnih institucija u posljednja dva desetljeća 19. stoljeća.

Bilješke

- 1
JULIUS VON SCHLOSSER, Wiener Schule der Kunstgeschichte, u: *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, Ergänzungs-Band 13, H. 2 (1934.), 141–228.
- 2
RADOVAN IVANČEVIĆ, Bečka škola povijesti umjetnosti i Zagreb: utjecaji i kontinuitet, u: *Fin de siècle Zagreb – Beč*, (ur.) Damir Barbarić, Zagreb, 1997., 230–256.
- 3
ISO KRŠNJAVI, Zapisci. Iza kulisa hrvatske politike, sv. 2, (ur.) Ivan Krtalić, Zagreb, 1986., 384, 709.
- 4
OLGA MARUŠEVSKI, Iso Kršnjavi kao graditelj. Izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih spomenika u Hrvatskoj, Zagreb, 1986. (II. nadopunjeno izd., Zagreb, 2009.); OLGA MARUŠEVSKI, Društvo umjetnosti 1868. – 1879. – 1941., Zagreb, 2004.
- 5
Riječ je o pismima od 9., 27. i 29. V. 1880., I. N. 21.206, I. N. 21.207 i I. N. 21.208, Nachlass Eitelberger, Handschriftensammlung der Wienbibliothek im Rathaus (prije Wiener Stadt- und Landesbibliothek, dalje: HS WR).
- 6
LIBUŠE JIRSAK, Izidor Kršnjavi und die Wiener Schule der Kunstgeschichte, Zagreb, 2008., 27–225.
- 7
OLGA MARUŠEVSKI (bilj. 4, 2009.), 176, 177.
- 8
Kršnjavi Račkome iz Weidlinga, 15. IX. 1879., Ostavština Rački, Arhiv HAZU (dalje: AHAZU). Da još nije bila riječ o ozbiljnoj namjeri potvrđuju planovi studijskoga putovanja u Njemačku. U nadi skorajšnjeg utemeljenja muzeja posvećenog umjetničkom obrtu u Zagrebu, Kršnjavi je proučavao ustroj tamošnjih zbirki (Kršnjavi Račkome iz Münchena, 25. IX. 1879., Ostavština Rački, AHAZU). Isto potvrđuju i tadašnja pisma Eitelbergeru u kojima traži savjete vezane uz organizaciju obrtne nastave. LIBUŠE JIRSAK (bilj. 6), 72.
- 9
To doznajemo iz korespondencije s njegovim hrvatskim pokroviteljima. 1. IV. 1880. Kršnjavi je iz Beča pisao da će »u ponedjeljak« u Znanstvenom klubu držati predavanje o južnoslavenskom kućnom obrtu (Kršnjavi Strossmayeru, 1. IV. 1880., Ostavština Strossmayer, AHAZU). O Kršnjavijevu daljnjem kontaktu s navedenom institucijom i njegovim predavanjima o potresu u Zagrebu: LIBUŠE JIRSAK (bilj. 6), 124.
- 10
Kršnjavi Račkome iz Beča, 17. III. 1880., Ostavština Rački, AHAZU.
- 11
Kršnjavi Eitelbergeru, 9. V. 1880., Nachlass Eitelberger, I. N. 21.206, HS WR.
- 12
Pismo od 9. V. otkriva i niz pojedinosti o Kršnjavijevu kontaktu s Austrijskim muzejom za umjetnost i industriju, odnosno poticajima Jakoba von Falkea na suradnju. LIBUŠE JIRSAK (bilj. 6), 124, 125.
- 13
Kršnjavi Eitelbergeru, 27. V. 1880., Nachlass Eitelberger, I. N. 21.207, HS WR. Kršnjavi je pisao: »Ne usuđujem se ometati Vas još jednim posjetom, jer znam koliko Vas govorenje iscrpljuje.«
- 14
Slikar i grafičar Eduard Peithner von Lichtenfels (1833. – 1913.) od 1868. bio je član bečke Akademije likovnih umjetnosti, na kojoj je 1872. – 1901. predavao pejzažno slikarstvo. 1878. – 1880. i 1897. – 1899. bio je rektor Akademije. Österreichisches Biographisches Lexikon (dalje: ÖBL), VII, Beč, 1878., 392.
- 15
Ministar prosvjete 1870. i 1871. – 1880. bio je liberal Karl von Stremayr (1823. – 1904.).
- 16
Slikar i restaurator Daniel Penther (1837. – 1887.) studirao je u Beču i Münchenu. Od 1881. bio je kustos u Galeriji Akademije likovnih umjetnosti u Beču u kojoj je proveo brojne restauratorske zahvate. ÖBL, VII, Beč, 1987., 410.
- 17
LIBUŠE JIRSAK (bilj. 6), 60–65.
- 18
Kršnjavi Eitelbergeru, 29. V. 1880., Nachlass Eitelberger, I. N. 21.208, HS WR.
- 19
KATHRIN POKORNY-NAGEL, Zur Gründungsgeschichte des k. k. Österreichischen Museums für Kunst und Industrie, u: *Kunst und Industrie. Die Anfänge des Museums für Angewandte Kunst in Wien*, (ur.) Peter Noever, Beč, 2000., 60.
- 20
WALTER HÖFLECHNER, CHRISTIAN BRUGGER, Zur Etablierung der Kunstgeschichte an den Universitäten in Wien, Prag und Innsbruck. Die Errichtung der Lehrkanzel Eitelberger, u: *100 Jahre Kunstgeschichte an der Universität Graz. Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz*, 26, Graz, 1992., 23. Moritz Thausing (1838. – 1884.) bio je redoviti član Instituta od 1859. Doktorirao je u Tübingenu, a u Beč se vratio kad su mu 1862. ponudeni mjesto ravnatelja Knjižnice Akademije likovnih umjetnosti te docentura iz povijesti. Od 1864. bio je nadzornik i bibliotekar u Albertini gdje se u potpunosti posvetio povijesnoumjetničkom istraživanju. Od 1876. bio je ravnatelj Albertine, od 1873. izvanredni, a od 1879. redoviti profesor povijesti umjetnosti na Sveučilištu. Usp. LIBUŠE JIRSAK (bilj. 6), 60–65.
- 21
Usp. ARTUR ROSENAUER, Moritz Thausing und die Wiener Schule der Kunstgeschichte, u: *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, 36 (1983.), 135, 137.
- 22
MORITZ THAUSING, Die Stellung der Kunstgeschichte als Wissenschaft, u: *Wiener Kunstbriefe*, 1884., 11.
- 23
IZIDOR KRŠNJAVI, Znamenovanje povijesti i arheologije umjetnosti. Uvodno predavanje na hrvatskom Sveučilištu dne 11. ožujka 1878., Zagreb, 1878.
- 24
LIBUŠE JIRSAK (bilj. 6), 60–65.

- 25 Arheolog Alexander Conze (1831. – 1914.) od 1861. bio je privatni docent za arheologiju na Sveučilištu u Berlinu, od 1863. izvanredni profesor u Halleu, a 1869. pozvan je na tek utemeljenu katedru za arheologiju u Beču. Predavao je uspješno do 1877. spajajući domete arheologije, povijesti umjetnosti i klasične filologije. 1877. – 1887. vodio je zbirku skulptura Kraljevskih muzeja u Berlinu, a 1887. – 1905. djelovao kao glavni tajnik Arheološkoga instituta Njemačkoga carstva. ÖBL, Bd. I, Beč 1957., 153, 154.
- 26 Kršnjavi Eitelbergeru, 29. V. 1880., Nachlass Eitelberger, I. N. 21.208, HS WR.
- 27 LIBUŠE JIRSAK (bilj. 6), 132, 133. Rački Strossmayeru, 16. VI. 1880., u: *Korespondencija Rački-Strossmayer*, (ur.) Ferdo Šišić, sv. 2, Zagreb, 1928., 1929., 284.
- 28 Rački Strossmayeru, 25. VI. 1880., *Korespondencija* (bilj. 27), 2, 291.
- 29 Muzej je otvoren u privatnom stanu na drugom katu zgrade u nekadašnjoj Kukovićevoj 8 (Gajeva 23). ISO KRŠNJAVI (bilj. 3), 402; LIBUŠE JIRSAK (bilj. 6), 134-136.
- 30 Kršnjavi je redovito kontaktirao s kustosom Austrijskoga muzeja Jakobom von Falkeom (LIBUŠE JIRSAK (bilj. 6), 71, 77, 108–110). Usp. DR. I[ZIDOR] K[RŠNJAVI], Gewerbliche Fortbildungsschulen. Original-Bericht von der Wiener Gewerbe-Ausstellung, u: *Agramer Zeitung*, 176, 1880.
- 31 Kršnjavi Račkome iz Weidlinga, 25. VIII. 1880., Ostavština Rački, AHAZU.
- 32 Kršnjavi Strossmayeru iz Weidlinga, 23. IX. 1880., Ostavština Strossmayer, AHAZU.
- 33 Rukopisna potvrda Wilhelma Lindenschmidta od 9. X. 1880., Ostavština Kršnjavi, Arhiv za likovne umjetnosti HAZU. Prijevod glasi: »Ovime potvrđujem da je gospodin dr. Isidor Kršnjavi tijekom 1877. na ovdashnoj, pod mojim vodstvom studirao. Obdaren marljivošću i talentom, pokazao je brz napredak, zbog kojeg sam žalio što je prekinuo njegov studij ovdje.«
- 34 Kršnjavi Strossmayeru iz Beča, 11. XI. 1880., Ostavština Strossmayer, AHAZU.
- 35 Kršnjavi piše biskupu da putuje u Zagreb kako bi 11. prosinca započeo s predavanjima. Kršnjavi Strossmayeru iz Beča, 6. XII. 1880., Ostavština Strossmayer, AHAZU.
- 36 Povjesničar umjetnosti i arheolog, Karl von Lützow (1832. – 1897.) povijesti umjetnosti srednjega i novoga vijeka posvetio se u Berlinu pod Kuglerovim i Lübkeovim utjecajem. Od 1859. bio je privatni docent klasične arheologije u Münchenu, da bi 1863. preselio u Beč gdje je djelovao kao privatni docent, isprva za povijest i arheologiju, a od 1874. i za povijest umjetnosti. Od 1866. bio je knjižničar Akademije likovnih umjetnosti, od 1867. izvanredni, a od 1882. redoviti profesor povijesti arhitekture na Visokoj tehničkoj školi. ÖBL, V, Beč, 1972., 355.
- 37 Kršnjavi Eitelbergeru iz Zagreba, 14. XII. 1880., Nachlass Eitelberger, I. N. 21.209, HS WR.
- 38 Eitelberger Kršnjaviju iz Beča, 18. XII. 1880., Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Ostavština Kršnjavi, OF 1.804, kut. 8.